

Jan Sobotka

Vzpomínka na Antonína V. Šourka [nekrolog]

Časopis pro pěstování matematiky a fysiky, Vol. 56 (1927), No. 1, 1--6

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/108871>

Terms of use:

© Union of Czech Mathematicians and Physicists, 1927

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

Vol 56

Vzpomínka na Antonína V. Šourka.

Napsal J. Sobotka.

V poslední době ztratila věda matematická tři vynikající muže původu českého, již před dávnými lety vyšli v různých dobách a za různých okolností z Prahy, do níž se na delší dobu pak již nevrátili, na níž si však zachovali trvalé upomínky mládí a k níž všichni tři lnují po celý svůj život.

Byli to Josef Finger a Emanuel Czuber (původně Čubr), důvěrní přátelé od počátku společného působení svého jako řádní profesori vysoké školy technické ve Vídni a byl to nejmladší z nich Antonín V. Šourek, řádný profesor university v Sofii, jehož životu a činnosti jest tato vzpomínka věnována.

Význam a zásluhy Šourkovy zakládají se více než v počtu a do-sahu jeho prací původních, rozmnožujících a obohacujících poklady vědeckého poznání, v tom, že byl po dobu 45 let v slově i v písmě neúnavným, přehorlivým hlasatelem a apoštolem vědy, jež vyplňovala celou jeho bytost a již se zdarem se snažil přivésti v Bulharsku na stejně vysokou úroveň, na které se nachází ve státech kulturně pokročilých. O něm platí v jistém smyslu slova básníkovy: *Wer seiner Zeit genug getan, hat gelebt für alle Zeiten.*

Šourek narodil se 3. června 1857 v Písku, odkud se jeho rodiče odstěhovali do Mirovic, kde jeho otec byl úředníkem u politického úřadu. V Písku vychodil 4. a 5. třídu obecné školy jakož i školu reálnou, na níž studoval s vyznamenáním, jsa vždy prvním ve třídě (podle tehdejší lokace). Po zkoušce maturitní vstoupil v roce 1876 na vysokou školu technickou ve Vídni, kde poslouchal po dva roky přednášky z oboru matematiky a fysiky, jež konali profesori Kolbe, Spitzer, Staudigl, Niemtschik, Ditscheiner, Pierre, Rebhan, Winkler, Tinter, Herr a též na universitě u prof. Em. Weyra. V následujících dvou letech studoval na pražské technice a universitě přednášky, jež konali profesori a docenti Tilšer, Küpper, Šolín, Studnička, Ed. Weyr, Pánek, Czuber, Waltenhofer, Durège, Grünwald a Lieblein. Ke konci každého ročníku skládal s vyznamenáním zkoušky ze všech předmětů, do nichž byl zapsán.

V roce studijním 1879-80 po odbytém, tehdy předepsaném trieniu, přihlásil se ke státním zkouškám učitelským pro vyšší školy reálné z matematiky a deskriptivní geometrie a příslušné práce domácí z předmětů těchto, jakož i z pedagogiky, byly zkušební komisí

1-4 J. S.

schváleny. Tema z matematiky vedlo jej ke zpracování spisu »Nauka o čtyřstěnu«, jehož prvá část vyšla v Praze roku 1886 nákladem A. Urbánka.

Byla to doba, kdy jednak byly špatné vyhlídky na dosažení pevného místa na nepočetných našich školách středních, jež se pak později tak zv. ordonancemi Gautschovými, jimiž se řada ústavů ještě rušila, tím více zhoršily, ale byla to též doba, kdy ovládalo studující mládež českou slovanské nadšení a touha po slovanské vzájemnosti v důsledku nadšení slovanského, jež se v době války za osvobození Bulharska zmocnilo české veřejnosti jakožto reakce dějinných událostí let sedmdesátých minulého století. Toto nadšení zavedlo řadu nadaných našinců do slovanských zemí, jmenovitě na Rus, kde svou pílí, nadáním a vytrvalostí vynikli v různých oborech působnosti.

V tu dobu probouzelo se Bulharsko, osvobozené z tureckého jařma, k samostatnému státnímu životu hospodářskému i kulturnímu. Pro své nové školy mělo však nedostatek dobrých učitelů domácích, a tu, jakož i v jiných, jmenovitě technických oborech, mu prokázali Češi platné služby.

V květnu roku 1880 obrátil se jménem ředitelství vyučování Východní Rumelie jeho hlavní sekretář Ivan Salabašev na profesory dra F. Studničku a A. Pánka, aby doporučili jednoho učitele matematiky. Oba doporučili Šourka, jemuž vláda Východní Rumelie nabídla místo I. třídy ve Slivně s ročním služným 180 tureckých liber, kteréžto místo on také přijal a 1. září nastoupil jako profesor na reálném gymnasiu slivenském. A také u Šourka nebyla to pouhá snaha po zaopatření; náležel on též do řad uvedených nadšenců, jak o tom píše v posmrtné vzpomínce v bulharském listě »Bulharsko-česko-slovenská vzájemnost« roku 1926 jeho přítel V. Atanasov. »Ještě v Praze, jako student pod dojmem osvobození z poroby bratrského národa toužil po tom, aby mohl posvětit své vědomosti, svoje mládí, svůj celý život osvobozenému Bulharsku. Tato jeho touha se dokonale vyplnila a u vědomí, že plní vše, co Bulharsko od něj očekávalo, cítil se šťasten i spokojen. Šourek srostl s Bulharskem, měl je upřímně rád a prožil s ním dobré i zlé časy. Bulharsko stalo se druhou jeho vlastí a této své vlasti zanechal vše, co měl: jako člověk — svá dobrá díla, jako učitel — svoje vědomosti a jako otec — svoji milou jedinou dceru, šťastně provdanou za Bulhara, plukovníka bulharské armády.«

Vynikající osobní vlastnosti a neúporná snaha prospěti a povznéstí věcnou a vědeckou úroveň všude, kam jeho činnost sahala, jeho didaktické nadání a umění, jeho organisatorská schopnost, byly příčinou jeho úspěchu, jakož i uznání, jehož se mu v hojně míře dostalo a konečně i velkého vlivu, jehož se domohl v oboru své působnosti.

Ve Slivně ztrávil pouze rok, načež byl telegraficky povolán na reálné gymnasium v Plovdivě, kde působil dalších devět roků, načež

byl v roce 1890 ministerstvem národní osvěty přesazen na státní chlapecké gymnasium v Sofii a skoro současně jmenován mimořádným profesorem nově ustavené vysoké školy.

Tím se uzavírá prvé období Šourkovy činnosti, v němž se staral hlavně o to, aby opatřil potřebné učebnice pro své žáky. Tak vydává roku 1882 bulharsky Studničkovy logaritmické a jiné tabulky, jimž předeseílá vlastní, podrobnější výklad, poněvadž v té době nebylo žádné bulharské učebnice algebry. V roce 1883 vydává rovinnou trigonometrii pro vyšší třídy reálné a gymnasiální a dále pro tytéž třídy stereometrii, kteréžto knihy doznaly v různých recensích pochvalného uznání.

Abv při nedostatku příruček žáci netratili času psaním diktátů, vymohl ředitel reálného gymnasia v Plovdivě od vlády povolení k tomu, aby takové příručky z různých předmětů byly vydány litograficky krajskou tiskárnou v Plovdivě. Pro tyto příručky sepsal Šourek v roce 1885 spisy »Úlohy z algebry, dábané v VI. tř. okresního gymnasia v Plovdivě«, »Analytickou geometrii pro vyšší třídy reálných škol«, jež byla vyznamenána cenou, pak v roce 1886 »Úlohy z algebry pro VII. třídu reál. gymn. Alexandra I. v Plovdivě«, dále »Deskriptivní geometrii pro vyšší třídy reálné«, část I. v roce 1888, část II. v roce 1889 a v roce 1888 druhé vydání logaritmických tabulek, roku 1889 »Sférická trigonometrie pro vyšší třídy reál. a gymn.«.

V Sofii začíná nové období Šourkovy činnosti věnované nejprv částečně a později téměř výhradně vysokému školství. Roku 1893 přešel úplně na vysoké učení v Sofii, byv po tragické smrti bystrého, vysoce nadaného a vynikajícího Teodora Monina, rodáka kolínského, jmenován řádným profesorem, v kteréžto vlastnosti působil pak od února 1895 na universitě, vzniklé z uvedené vysoké školy, s výjimkou celého roku 1907, kdy byl v důsledku událostí při otevření národního divadla v Sofii s jinými profesory propuštěn, ale dostával až do svého znovunastolení pensí.

Současně přednášel od roku 1893 po devět let deskriptivní geometrii na vysoké škole a dále mu bylo uloženo ministerstvem národní osvěty, aby přednášel po 4 hodiny týdně »konstruktivní perspektivu« na škole kreslířské.

V době světové války vstoupil od května 1915 z důvodů otřeseného zdraví do výslužby a zastával v letech 1915—1919 bezplatně službu sekretáře vojenského ataché v Bernu a v Římě, věnuje při tom zvláštní pozornost bulharským zajatcům ve Francii a v Itálii.

Na přání fakulty matematicko-fyzikální a senátu akademického zaujal koncem roku 1919 opět svou katedru na universitě a ujal se na podzim roku 1921 opět přednášek. Z důvodů politických ocitl se akademický senát university v roce 1922 v rozporu s tehdejší přechodnou vládou, což mělo v zápětí intermezzo, trvající od března do září uvedeného roku, ve kterém se na universitě nepřednášelo, je-

likož vláda profesory sesadila a jím platy zastavila, o něž však zvláštní komité ke spokojenosti pečovalo.

Z uvedeného jest patrné, že učitelská činnost v Sofii sama zabírala mnoho času, jakož i mimořádnou námahu a energii. Mimo to pořizuje Šourek v roce 1896 překlad z češtiny »Geometrie pro vyšší třídy reálků a gymnasií« od Al. Strnada a to všech čtyř částí: planimetrie, rovinné trigonometrie, stereometrie a sférické trigonometrie, do nichž vsunuje též vlastní své statě. V roce 1899 vydává překlad z češtiny učebnice Taftlovy »Algebra pro vyšší gymnasia«, do něhož rovněž vkládá své samostatné odstavce, jmenovitě odstavec o determinantech. V roce 1896 vyšlo též jeho 3. vydání Studničkových logaritmických a jiných tabulek, jež jest úplně přepracováno a značně doplněno, lišíc se podstatně od originálu; jest to samostatná práce Šourkova.

Pro své posluchače na vysoké škole vydával přednášky a cvičení zinkograficky, jelikož jiným způsobem to tehdy nebylo možno. Tak vyšly v roce 1890—91 »Úkoly z algebraické analýse« v šesti oddílech, v roce 1891 »Analytická geometrie a okřivkách«, v roce 1892 »Analytická geometrie v prostoru«, znova zpracována v roce 1894; v roce 1891—92 »Lekce z vyšší algebry« a »Lekce ze syntetické geometrie«, v roce 1893—94 »Lekce z deskriptivní geometrie«.

V roce 1893 byl poslán ministerstvem národní osvěty jako vůdce s 24 bulharskými učiteli do IX. kursu ručních prací v Churu ve Švýcarsku, pro něž sestavil ještě v době trvání kursu brožurku »Poučení o ručních pracích«, a aby zaujal veřejnost pro tyto práce a ukázal, čemu se delegovaní učitelé v tomto kursu, jakož i v kursech v Lipsku a Štokholmu naučili, uspořádal v roce 1894 ve dvou velkých dvoranách university výstavu těchto ručních prací. V roce 1896 pak sestavil na popud ministerstva národní osvěty program ručních prací pro obecné školy a pedagogia v Bulharsku, jehož provedení ukázal v publikaci z roku 1894 »Obrazce k přípravným cvičením v ručních pracích pro I. oddělení obecných škol podle Fröbela, Fellnera, Goldnera a Kalba«, jakož i v příslušném »Návodu« k těmto obrazcům.

Š. uveřejnil také v »Učilisten pregledu« obšírně illustrované zprávy o ručních pracích na světové výstavě v Paříži roku 1901. Š. založil též s Em. Ivanovem a J. Dragovem »Fysikomatematické družstvo v Sofii«, které se jalo roku 1904 vydávati »Spisanie na fysikomatem. družestvo v Sofii«, jež po jistou dobu sám redigoval a kde uveřejnil větší řadu pojednání z matematiky elementární jakož i řadu různých referátů a recenzí. Mimo to do »Učilišten pregledu« psal různé zprávy rázu matematicko-didaktického.

V roce 1895 vydala vojenská škola Šourkův spis »Nauka o obrazovací geometrii« část I.: ortogonální a kotované průmítání«, který A. Strnad ve své recenzi v Časopisu pro pěstování matem. a fys. roč. XXIV., srovnává se známým spísem v téže době

vyšlým: Brisse, Cours de géométrie descriptive à l'usage des élèves de l'enseignement secondaire» a vyslovuje názor, že Šourkovu knihu lze čestně postavit po bok této krásné francouzské učebnici.

Po opětém nastoupení na universitu v roce 1908 věnoval se Š. především přepracování a rozšíření svých přednášek, jež vyšly ve fotolitografickém rozmnožení a sice »Projektivní geometrie« z roku 1909, »Lekce z diferenciální geometrie« z roku 1911, »Analytická geometrie« z roku 1912, již vydali Georgiev a Minkov.

Šourkova stěžejní díla jsou jeho »Deskriptivní geometrie«, zahrnující jeho přednášky o předmětu tom na universitě, vydaná v Sofii roku 1914 nákladem university a »Projektivní geometrie«, ve dvou dílech, kterýžto spis dal před svou smrtí do tisku, jehož vyjití se sice nedočkal, ale vyjití to jest zabezpečeno. Tato dvě díla zůstanou zajisté trvalou, cennou památkou na jeho vědeckou činnost.

Deskriptivní geometrie jest kniha velkého 8° formátu, XXIV a 616 stran, s 346 obrázky v textu na podkladě hojné literatury s podrobnými doklady a jest v ní brán velký zřetel k literatuře české. Obširnou a velmi pochvalnou kritiku její podal J. Majcen v »Nastavnoj Vjesnik« roku 1922 v Zagrebu, též prof. H. Fehr v »L'enseignement mathématique« roku 1920 uveřejnil recenzi tohoto spisu. Deskriptivní a projektivní geometrie byly, jak z uvedeného též patrně, středem jeho přednášek a jeho zájmu. Š. také poskytl látku prof. G. Loriovi v Janově k dějinám rozvoje deskriptivní geometrie v Bulharsku pro jeho »Storia della geometria descrittiva«.

Š. účastnil se buď jako delegát university nebo ministerstva národní osvěty různých sjezdů a kongresů, mimo jiné III. mezinárodního kongresu matematiků v září 1904 v Heidelbergu, kde vzbudila pozornost jeho přednáška »Ueber den mathematischen Unterricht in Bulgarien«, kterou dal podnět ke studiu matematického vyučování v jiných státech. Přednáška ta vyšla tiskem ve »Verhandlungen des dritten internat. Mathematikerkongress in Heidelberg«, August 1904.

Tento referát byl vydán též ve zvláštním otisku a byl přeložen prof. Fehrem v »L'enseignement mathématique« v roce 1905 a uveřejněn též v anglickém překladu od prof. F. Morleye v American Journal of Mathematics, Baltimore.

Sluší ještě uvést Šourkovy sbírky různých modelů geometrických jím zhotovených a na různých mezinárodních výstavách významaných.

Tím by byla v hlavních rysech vytčena Šourkova mnohostranná činnost. Jeho přednášky i jeho osobní vlastnosti měly velký výchovný vliv na akademickou mládež, připravující se k učitelskému povolání na středních školách. K jeho charakteristice praví Atanasov na uvedeném místě m. j.: »Š. byl typická figura jako člověk i jako učitel. Měl všechny vlastnosti dokonalého člověka i vzorného učitele.

Vysoce si vážil svého stavu, který mu byl posvátný a pojem o povinnosti dostupoval až tam, že často nemocen na lůžku zabýval se svými milými žáky. Týden před smrtí přednášel a zkoušel doma na loži a když mu jeho domácí domlouvali, bojíce se o jeho zdraví, aby se neunavoval se žáky, odpověděl jim: »Jako voják je povinen státi až do konce na svém stanovišti, musím i já dostáti svým povinností.«

Proto byl miláčkem studentů. Jejich láska byla velmi dojemně projevena při pohřbu. Nesli ho z domu až ke hrobu, podle obyčeje tamějšího v otevřené rakvi, a když se s ním loučili, učinili to tak pročitěnými řečmi, s takovým projevem uznání a vděčnosti, jak jen lidskému srdci je možno.«

Š. udržoval stále styky přátelské s našimi kruhy vědeckými, které mu projevíly své uznání tím, že byl v roce 1911 zvolen dopisujícím členem král. české Společnosti nauk a v roce 1912 čestným členem Jednoty československých matematiků a fysiků. Také s krajanými našimi v Bulharsku byl ve stálém styku a byl řádným členem význačných spolků a institucí českých v Sofii. Jaké úcty a vážnosti požíval, ukázalo se na jeho pohřbu. Zemřel 20. a pohřben byl 22. února 1926. Slavnostní průvod s jeho tělesnými pozůstatky z jeho vlastního domku v ulici zvané Šipka, vedl sám katolický biskup za účastenství zástupců cara, vlády, ministerstva; doprovázeli je četní členové fysiko-matematického družstva a bulharské akademie věd, rektor s profesory university, jeho bývalí a nynější žáci a četná inteligence bulharská, čestná setnína vojenská, český vyslanec, český Sokoł a zástupci kolonie české. Po tklivých proslovech na rozloučenou zapěl pak československý sbor hymnu »Kde domov můj« když ukládali tělo jeho do země bulharské.

I z toho jest patrné, že sympatie a láska, jímž se Š. v Bulharsku těšil, byly vzácné. Tkvěly jak v jeho zásluhách a osobních vlastnostech, tak i v okolnostech životních, jež ho národu bulharskému zvláště přiblížily. Dožil se zaslouženého vděku a to jej činilo v podvečer jeho života šťastným. Toto štěstí bylo a jest vzácná květina, a nevykvetla-li tam všem našim krajanům, kteří by toho zasloužili, nesmíme se nad tím zamysleti s přecitlivěním, uvážíme-li, že i poměry našeho domácího podnebí jejímu vzrůstu nebyly vždy a nejsou dosud zvláště příznivé.